

Emmanuel Rodríguez Ramírez

Kuyujkuy: Nuntajiiyi'

Tigangjuy: Hilario C. Salas

Aamtyiy: 6°

Kuyujkuytyik: Benito Juárez García
Kuyujkuytyik ingjakkuy: Buena Vista

Jaama': 01 de Abril 2019

Kobaknaxukmi': Soteapan, Ver.

Kuyyaj tantsoywatkapa'ap.

Nuntapiixiñyaj pekam i'ixpikyajpa' yippem kuy ipikyajpa'ap jesik mimneyajpa'. Yi'p jiixi' wiñik piixiñ ingkejtsakyaj, je'eyuku' ta'ichtyam tanjoodongtam tyityam tampikpa' jesik tammimne'eba' iga' je'mim tanatsoyiyytaap.

Ity waatyi' kuy tantsoywatkapa'ap ju'uts; jesik agi' tamatsne'eba' kobaktooya' tasatsaytyaap paaki' i'ay iga' je'mim tamujaytyaap tangkoobak; jesik tako'owane'eba' akyumaytyaap nanchiñ iñaaka' iga' je'mim taotsaytaap tangko'owaaji' iga' jesik wiitsiypa'; jesik agi' jomchixñe'eba' tannaaka' takyumaytyaap epasut ityiichik iga' je'mim tantsoyiypa' tañchiñchaañ; jesik agi' tamatsne'eba' kobakpiiji' tapi'inyaytyaap pu'uchmooya' iga' je'mim tamujaytyaap tangko'obak; jesik tuum tsiixi' agi' imatsne'eba' tsokoyxaaba' akyumaytyaap je'm jonyaatyi' ityim titsnewi'ip iga' je'mim akpistaap. Je'eyuku' wiñ iga' tañixpigiñ ju'p kuy tantsoywatkapa'ap iga' oypa' tantigangjoom dya' tampa'tpa' je'm saktam ikutsoy, oypa' dyatyim tanaktsiypa' tanjuyay je'm ichoy tama'ychipa'ap.

Jesik tamimne'eba' oypa' tatsoyiypa' tanaapa', oypa' tanchomo', oypa' tanjaatung, oypa' tangwewe'. Siga' je'eyaj dyam wi'aap tatsoyiyyaj, jesik tananiktaap tuum kutsoyki'im. Tantigangjoom ity yoomtam jaayapi'k ichoyiyoyyaj, itytyim piixiñyaj jaayapiktyim ichoyiyoyyaj, je'eyaj tañixpikyajpa' ju'uts kutsoyaj. Tuum kutsoy tsaam ijoodong tyityam pigaytyaap tuum kuy iga' tsowyatkataap, iga' je'mim iwatpa' yippem tsoy tachi'ipa'ap. Je'm kutsoy dya' jexpatyim yo'oxaap iga' je' ikuyujkatyim juutypi'k tatsoyiypa'. Je' ijoodong juchix iku'am je'm ichoy, ijoodongtyim jutsane'eba' iityi' jesik iwatpa' je'm tsoy.

Tuum kutsoy jesik tapiktsongne'eba' tawagaypa' iga' tanawiidyata'iñ. Je' ijoodong iga' ity ka'akuy tamatspptyim, ijoodongtyim iga' ity ka'akuy dyapi'k wiñ, ju'uts je'm takmatstapa'ap. Tuum kutsoy ingpiimi' yippem ka'akuy iga' je' nawi'idyataptyim jesik tsoyiyyoypa'. Siga' dya' tanawiidyataap jesik si'p tanatsoyiyytaa wi'aap tampoxyeet. Iga' tuum jiixi' ka'akuy dya' tanamiiçhpaa', dyatyim tanamiiçhpaa' Chanij wewej, dyatyim tanamiiçhpaa' je'm jaytyampi'k ika'akuy. Siga' tapisto'oba' jesik tankupikpa' tyiam tanimaypa' je'm kutsoy.

Je'eyuku' wiñ iga' tangkuyujka'iñ yi'p wiibig jiixi' iga' jesik tanjoodongaap ju'ptam kuy tantsoywatka'aba' jesik tamimne'eba'. Siga' tangkuyujka'aba' yi'p wiibig jiixiyaj jesik tanaktsiypa' iga' wiñ tangwi'idyaa tankuyangjujjaj. Yi'p wiibig jiixi' tangkejaypatyim juutypi'k tangwi'idyaa tamijaay.

Tyii tanangkejpa':

Tanjoodonpi'k:

- Ju'ptam kuyyaj itywipi' tantigangjoom tantsoywatka'aba'.
- Tyityam pigaytyaap tuum kuy jesik tantsoywatka'aba'.
- Juutypi'k tanatsoyiyyamtaap jesik dya' tangkunikpa' je'm saktam ikutsoy.
- Ju'uts je'm tsoyiyyajpa'ap tantigangjoom.

- Je'm jiixi' ingkejpa'ap juutypi'k tanatsoiytyamtaap iga' wi'aiñ tankupig tyiiga' jeempik tajiiistampa'.
- Je'm saktam ijixi' nimp'a'ap juutypi'k tanatsoiytyaiñ iga' wi'aiñ tannim jutspiy angkakne' je'm ta'ichpik tanjixityam.
- Tyiiga' wiñ tangwi'idyaa tangkuyangjuj juuty ta'itytyam.
- Juuty wi'aap tangkuam angmaatyi' tangkejajpa'ap je'm kuyyaj tantsoywatkapa'ap.

Tatotjaypa' tanaktsiypa' iga':

- Wisteen angmaatyi' natoopyajtapa'ap iga' iwatayajpa' tuunggak angmaatyi', ju'uts: aakuyñaaka', nanchiññaaka'.
- Je'm jaayi' ñ putpa' iga' wiisteen angmaatyi' topyajpa', jesik:
- Je'm wiñtyipi'k ikuyajka'aba' (y) (ñ).
- Je'm okmipik ichukumka'aba' (n)
- Tuum angmaatyi' nimp'a'ap tyiji'e' kukakpa' jesik tanimpa' tyii tangwatpa', ju'uts: tsoy, tsoyiyoyopa'.
- Je'm jaayi' (i) toppa' tuum angmaatyi' jesik nimoto'oba' iga' imiichi', ju'uts: i'ay, iñaaka', ityihchik, imooya'.
- Je'm jaayi' (i) jesik toppa' tuum angmaatyiyukmi' ikukagaypa' je'm jaayi' (t) (ts) (s) (n) iga' jesik putpa' (ty) (ch) (x) (ñ) je'm joomangmaatyiyukmi', ju'uts i+tim = ityim (su fruta), i+naaka'= iñaaka', i+satspa' = ixatspa', i+tsetsipa' = ichetspa'.
- Je'm jaayi' (to'o) tampikpa' jesik tanimpa' Tyii tansunpa', ju'uts jesik tanimpa' apisto'oba', antsoiytyo'oba', anaktsiytyo'oba'.
- Je'm jaayi' (ta), (tan), (tañ), (tam) (tang) tampikpa' jesik tanajiykimtamtaap jesik tatootjaypa', ju'uts tanaktsiypa', tantugaypa', tañnippa', tammutspa', tangkuwiwatpa'.
- Je'm angmaatyi' wiñ, chokomi', jayang, uxang, waatyi', ikumuma' tampikpa' iga' tangwiñ kutiyiyiñ tyii tanimto'oba'.

Je'm tooto' tangwatpa'ap.

- Ju'uts je'm tooto' tangwatpa'ap.
- Tyityam ininikpa' je'm tooto' tangwatpa'ap.
- Tyii meskuy je'm tooto' tangwatpa'ap.

Jutsang jaama' tanangkejpa':

Tyityam tampikpa'

Makna' jaama'

-Poptooto', neksoykuy, mepsoykuy, kuwiñyaj, kinoykuy, jayoykuy, atogoyoykuy, jaykuytoto', maykuytoto'.

Tanaktsukumpa':

- Kumun angtsongta'ami' yi'p akwago'oyiyaj: Ju'ptam kuy iñixpikpa' iga' tsowyatkatapaap, tyityam pigayyajtaap jesik tsowyatkayajtaap, Ii tsøyiyoyopa' iñtyigangjoom, Ju'uts je'm tsøyiyoyopa'ap, Injoodong ingwat tuum tsøy.
- Waagayi' je'm tsixtyam iga' ikua'myajiñ ityigangjoom tuum kuy tsøy watkatapa'ap. Akwagoyiñtyim tyii kaakuy ichoyiyapa' mo'am ikomyaj yi'p kajun.

Tyii iñiyyi' je'm kuy	
Tyii meskuy	
Ityii pigaytyaap iga' tsowyatkatapaap	
Tyityamnam ininikpa' iga'	

tsoywatkataap		
Juutypík wattaap je'm tsøy		
Juutypík piktaap je'm tsøy		
Juutypí'k tanawiidyataap jesik tanukpa' yi'p tsøy.		

Tangwatpa':

- Waga'ayi' je'm tsixtyam iga' imayyajiñ ikuyujkuytyijkoom je'm jiixi' ijaykamyajwi'ip je'm kajunjoom.
- Waga'ayi' je'm tsixtyam iga' antsayyukmi' ikumun jaykamyajiñ ijaykuytootojoom ityumpiy je'm kuy tsoywakatapa'ap ityigangjoom. Yajpa' niimayyaayi' iga' ijaykamyajiñtyim tyityam pigaytyaap je'm kuy jesik tsoywatkataap, ikkamyajiñtyim juutypík wattaap je'm tsøy mo'am ikkamayyajiñtyim tyii ka'akuy ichoyiyipa', ju'uts:

Aakuy iñaaka' tsetstyaap mo'am akyumtyaap iga' jemim tanchok otspa' tammaayi' juuty kotsne'eba'.

- Waga'ayi' je'm tsixtyam iga' imayyajiñ je'm jiixi' ijaykamyajwi'ip. Yajpa' wagaayi' je'm tsixtyam iga' ijiiityajiñ juuty ity je'm kuy iñiiyi', yajpa' ijiiityajiñtyim juuty ity je'm iñiiyi' je'm tsoywatkapa'ap, okmi' ijiiyajiñtyim juuty ity je'm ka'akuy iñiiyi'. Jesik yajum ijiiityaj ijaykamyajiñ ijaykuytootojoom ityumpiy je'm ijiiityawi'ip.
- Yajpa' angmatta'amí' iga' ity niiyi' nato'opyajtapa'ap, je'm joomniiyi' je'etyim iñiiyiyipa' iga' je'm niiyi' nato'opyajtaa, ju'uts:

Aakuy+naaka'=Nanchiññaaka'.

Ixkuy+piiji= ixkuypiiji'

Koobak+tooya'= Kobaktooya'

- Kumun jaykamta'amí' tuum jiixi' juuty iningmattampa' je'm angmaatyi' nato'opyajpa'ap.
- Wagaayi' je'm tsixtyam iga' eebigtyim ijaykamiñ ityootojoom je'm pigaytyapa'ap je'm kuy iga' tsoywatkataap. Yajpa kumum ki'pingta'amí' je'm jaayiyaj mo'am kutsongta'amí' yi'p akwago'oyiyaj: Juutypí'k tsukumpa' je'm jaayiyaj, tyii iñaska'aba' je'm niiyiyaj. Ju'uts

iñaaka'

- Waga'ayi' je'm tsixtyam iga' ikutsongyajiñ yi'p akwago'oyiyaj:

Tyii iniwatpa' je'm jaayi' (i) je'm niiyiyaj.

Tyii niimto'oba' je'm niiyi' jesik wiñtyi' ininikpa' je'm jaayi' (i)

Tyii iñaska'aba' je'm jaayi' ityw'i'ip wiñtyi' je'm niiyiyukmi' jesik je'm jaayi (i) nato'optaap je'm niiyiyumi'.

- Kumun jaykamta'amí' tuum jiixi' juuty iningmattampa' tyii meskuy je'm jaayi' (i) tanangmaatyijoom.
- Akmaayi' je'm tsixtyam je'm jaayi' iñiiyipi'k Paaki' iayakkayapa' angkobaktooya', yajpa' waga'ayi' iga' ingsongyajiñ yi'p akwago'oyiyaj.

Ii je'm iwatpa'ap je'm tsøy.

Tyityam piktaap iga' wattap je'm tsøy.

Juutypi'k wattaap je'm tsøy.

Juutypi'k piktaap je'm tsøy.

Tyii nímyajpa' je'm angmaatyi' jiitniyajwi'ip je'm jaayijoom.

Tyii meskuy je'm angmaatyi' yikkingniyajwi'ip je'm jaayijoom.

- Waga'ayi' je'm tsixtyam iga' imayyajiñ je'm angtsoongi' ikutsongyajwi'ip.

- Waga'ayi' je'm tsixtyam iga' ingtsayiyukmi' ijaykamyajiñ ijaykuytotojoom je'm jaayi' jiitniyajwi'ip, yajpa' waga'ayi' iga' ijayputyajintyim je'm angmaatyi' yikkingniyajwi'ip. Yajpa' ijaykamyajiñtym tu'unggak angmaatyiyaj jeexpikyajtyim.

- Kumun jaykamta'ami' tuum tuum jiixi' juuty iningmatpa' tyii meskuy tumtum je'm angmaatyi' ingkuyujkatamwi'ip.

- Nimaayi' je'm tsixtyam iga' ikutsongyajjiñ yi'p akwago'oyiyaj:

Juutypi'k wi'aap tannangkej yi'p jiixi' tanjoodongatamwi'ip.

- Angmadaayi' je'm tsixtyam iga' ity maykuytoto' ini'itywi'ip ityumpiy je'm kuyyaj tsowyatkapa'ap. Yajpa' chi'i je'm tsixtyam iga' ikiipinyajjiñ jutten je'expik tooto'.

- Waga'ayi' je'm tsixtyam iga' nangpingyajta'iñ juttenyaj, kumun angmatyajjiñ mo'am ityumyajjiñ jiixi' iga' juutypik iwatyajpa' tuum maykuytoto' ini'itypa'ap ityumpiy je'm kuyyaj tsowyatkapa'ap tantigangjoom.

- Waga'ayi' je'm tsixtyam iga' iki'ipinyajjiñ je'm imaykuytoto' iwatyajwi'ip iga' ini'idyiñ ityumpiy je'm ini'itywi'ip je'expik maykuytoto'.

Tanakkuyajpa':

- Tumta'ami' jiixi' mo'am nimta'ami' tyii jaama' iningkejtampa' ingkuyujkuytyik je'm yooxakuy ingwattamwi'ip.

Kutitso'oyi':

Ki'ipingi' je'm tsixtyam iyooxakuy.

Paaki' akkayanya' angkobaktooya'
Aniiyi' Xiwan, ich a'ity Soteapan. Ana'ity Makna' wisteen
anaamtyiy. Yibam aamtyiy aputpa' juuty si'p angkuyuj iga'
atigiypam tuunggak kuyukuytyik, je'eyuku' tsaam
amaymayam. Nimp'a anaapa' iga' ich antsakpam iga'
amiichpa' ju'uts xutyu' tsixi' iga' apixiñabamans'.

Ich Iñjoodong iga' ammijaay kakapam ixí', je'am
anaktsiyne' angkuyujkuytyik, je'eyuku' anjoodongam iga'
dyam je' atsiixi'. Mawixki' agi' amats kobaktooya' jesik
aseei iga' oy akuyuuji'. Tsaam piimi' toy angkoobak,
aixkuy tsaam wej. Jesik kutsu'uyaj anaapa' oy i'am
anchomo' iga' awadayiñ uxang tsoy. Anchomo' agi' jaaya'
ichoyiyoy, je'eyuku' agi' kunuutaap.

Anchomo' oy ityuk uxang paaki' imaañay mo'am moj ixats
tuum tampukjoom. Anchomo' ixats chokoymi' ityumpiy
je'm paaki' imaañay. Je'm ni' putwi'ip agi' wiichuuus.
Jesik yajum ixats je'm paaki' iay anchomo' ikujiiñ je'm
tamput yawatmi' mo'am ichak angsiikmi'. Je' nimp'a iga'
jesik je'm ni' imatspa' je'm mik ipagak ketpa'ap tsu'uki'im, je'eyuku' je'm ni' ikkaypa' je'm
kobaktooya', iga' jesik tamatspa' kobaktooya' tangkoobak agi' pijpa'.

Ikukejaama' anaapa' ananik anchomoki'im, anchomo' ipik je'm paakiñi' mo'am moj amujay
angkoobak. Je' ingwejpa't tanoomi' iga' atsagiñ je'm kobaktooya'. Ich anjaam jesik moj anukka'
je'm pagakni' ken ju'uts je'm pagak tigiy angkobakjoom. Ikutsu'uyaji' otyim ammuj
angkoobak anchomoki'im. Ikukejaama' dyam idiyik toyap'a angkoobak. Je'eyuku' anaapa' ikka'
tuum wooñpiyu' iga' anawiktam anchomo' antiki'im.

